Mariana COCIERU

Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

VALOAREA ESTETICĂ A CONSTITUENTELOR MITICO-FOLCLORICE ÎN *POVESTEA CU COCOŞUL ROŞU* DE V. VASILACHE

Abstract. The points of view and various attitudes towards the folk element finally resulted the variety of written literature, the authors assimilating in a specific mode the popular creation. If the narrative structure of Ion Druță's work reveals „a strong spirit of fairytale" and a strong correlation with the legend, story, ballad, lyric song, those of D. Matcovschi – link with the ballad and folk poetry, the short prose of G. Meniuc, V. Ioviță, I. Burghiu – with the arrangements of anecdote, legend and story, then V. Vasilache in his works resorts to the allegory, to the structure and a system of conventions of the story, to the mythical and folkloric symbols. In that approach will be investigated the etno-folkloric constituents participating in the shaping of symbolic mythical horizon, as obvious as it is hidden, being present in the second world of the novel *Povestea cu cocoşul roşu*.

Keywords: folklorism, aesthetic transsubstantiation, motif, folk symbol, image, ethno-folk constituents.

Diversele puncte de vedere şi atitudini față de elementul folcloric au generat varietatea literaturii scrise, autorii asimilând în chip specific creația populară. Dacă structura narativă a lucrărilor druțiene vădeşte „un pronunțat spirit de basm" şi o strânsă corelare cu legenda, povestea, balada, cântecul liric, cele ale lui D. Matcovschi – legătura cu balada şi lirica populară, proza scurtă a lui G. Meniuc, V. Ioviță şi I. Burghiu – cu modalitățile snoavei, legendei şi poveştii, atunci V. Vasilache în operele sale recurge la alegorie, la structura şi sistemul de convenții ale poveştii, la simbolurile mitico-folclorice.

Analizând metoda narativă a romanelor lui Ion Druță, Vasile Vasilache şi Vladimir Beşleagă (în parte), criticul literar M. Cimpoi menționa că aceasta „împrumută adesea mijloace ale epicii populare: participarea lirică în desfăşurarea evenimentelor, descrierea lor ocolită, alegorică, folosirea şireteniei ca mod de interpretare lucidă a lucrurilor, complacerea în redarea amuzant-umoristică sau pur şi simplu picantă a detaliilor şi amănuntelor" [1, p. 85-86].

Apelul scriitorului V. Vasilache la tezaurul folcloric a fost consemnat de nenumărate ori de critica basarabeană. De exemplu, I. Ciocanu investighează opera prin prisma aşa-numitei *proze rurale*, menționând că este „o expresie a satului basarabean postbelic", „o istorie a satului din stânga Prutului, văzută oarecum din interior şi dezvăluită de făuritorii înşişi ai acestei istorii", iar „în străduința lor de a exprima realitatea specifică a satului, scriitorii apelează neapărat la mijloace şi procedee din creația

BDD-A20058 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

orală a sătenilor, la felul de a folosi resursele lingvistice, specifice oamenilor de la sat, la alte particularități ale manifestării personajelor plăsmuite de scriitori pe baza contemplării şi studierii exponenților populației rurale" [2, p. 321].

Exegeta Ana Ghilaş, într-un studiu asupra romanului *Povestea cu cocoşul roşu,* face trimitere la „perpetuarea pe teren artistic basarabean a unui model epic şi etnoepic ce-şi are sorgintea în spiritualitatea noastră românească, numit de către cercetătorul din Iaşi Dan Mănucă *bonus pastor* [bun păstor – *n. n.*]. <...> Aspectul tematic, psihosocial al *bunului păstor* rezultă din teama de absență a valorilor, relevă conservatismul etnic, întoarcerea spre axiologia populară" [3, p. 328].

Într-un interviu cu modernul Vasile Vasilache criticul I. Ciocanu îi mărturisea propria viziune, pe care şi-a creat-o vizavi de izvorul tămăduitor şi purificator al creației populare în opera literară a protagonistului: „ai fost scăldat şi înmiresmat, apoi înfăşat în scutecele folclorului moştenit de veacuri", ferit fiind în acest fel de soiul de literatura promovat de L. Barschi, I. Canna, dar şi de „boala «vacului I. D. Ceban»", la care afirmație autorul *Poveştii cu cocoşul roşu* vine cu o explicație detaliată, elucidând rolul creației populare asupra operei sale: „Scriitorul basarabean, îl am în vedere pe prozator, s-a tot ofilit şi pipernicit în folclor precum porumbul în horşița înflorită. Lipsiți, dezmoşteniți de matcă, de marii noştri înaintaşi (<...> Rebreanu, Caragiale, Camil Petrescu, Slavici, Agârbiceanu?), aşa că unica sursă, mai bine zis unicul adăpost, ne-a fost folclorul. De aceea l-am cultivat în straturi şi în răzoare, prin cărțile şi nuvelele anilor cincizeci-şaizeci. Aidoma gospodinelor care-şi cultivă pătrunjel în ghivece. Aşa ne-am trezit noi, a doua generație de prozatori, care nicidecum nu se putea conforma, după Congresul lui Hruşciov, realismului socialist stalinist... Astăzi, crede-mă, către sfârşit de carieră literară, te descoperi un fel de prozator... «indian precolumbian». Aşa-zisa proză moldovenească, fără să ştie, fără să-şi dea seama, a frecventat poporanismul, semănătorismul şi alte «isme» de la începutul secolului al XX-lea. S-a îmbăiat în folclor şi Ion Druță, nu întâmplător îşi intitulează primele proze mai dimensionate *Frunze de dor*, *Balade din câmpie*... Şi câte alte titluri ne caracterizează ca o rezervație de cultură folclorică şi folcloristică" [4, p. 10-11]. Am reprodus detaliat citatul pentru a da o posibilitate de a înțelege, că deşi folclorul a stat la baza romanului *Povestea cu cocoşul roşu*, reflecție pe care scriitorul nu o neagă, acesta până la urmă l-a servit, prozatorul precizând că ceea ce s-a dorit prin mesajul romanului a fost doar de a limpezi prin alegorie şi parodie situația reală din mediul rural, aflat într-o perioadă dificilă de dezvoltare, torturat şi oprimat de ideologia comunistă. Din confesiunile lui Vasilache esențială ni se pare încrederea acestuia că arta reprezintă o încercare a omului de a se feri de „vrăjmăşii", „stihii", foarte apropiată de credința poporului în forțele malefice şi apărarea de acestea prin magie, descântec şi blestem. V. Vasilache ne apare ca o figură emblematică, bine documentată, asemenea celor mai mari scriitori, care caută să descopere în permanență cheile artei, nu în realitatea searbădă, uscată, ci în trecut, în mitologie, în antichitate. Indiscutabil, patima pentru misterios cultivată cu atâta vehemență de bunica acestuia („mama tatei <...> era doftoroaie sătească, descânta, moşea, lecuia, blestema, dar şi binecuvânta şi frecventa zelos biserica" [*Ibidem*, p. 7]), de înțelep-

BDD-A20058 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

ciunea bunicului pe care a simțit-o la vârsta de cinci ani (când bunelul se iartă cu frații săi de cruce înainte de moarte [*Ibidem*, p. 13]), dar şi de cele câteva clase de liceu la Iaşi l-au marcat într-un fel pe prozator, trezindu-i, astfel, gustul pentru istorie, ontologie, etologie şi mitologie. Prozatorul e ferm convins că o adevărată literatură se poate dezvolta numai în baza unor tradiții instituite şi rezistente în fața timpului: „La un moment dat scriitorul descoperă atracția supremă spre valorile prime ale acestei culturi, ale acelei literaturi în care s-a trezit" [*Ibidem*, p. 17]. Criticul Ion Ciocanu identifică în operele lui V. Vasilache o modalitate narativă „semifolclorică", „semibasmică", o viziune autentic populară, „o vorbă cu tâlc ascuns", „neaoşismul expresiei", care îşi trag sevele din „adâncurile autohtone" ale satului de baştină Unțeşti, în felul acesta realizându-se venirea „de acasă" a prozatorului în procesul literar: „V. Vasilache vine de acolo, de departe şi de demult, ca o răzbunare a celor care n-au putut să scrie şi ca o continuare a acelor povestitori pe care nici nu se putea să nu-i fi întâlnit. Drept că scriitorul nu e o dublură a lor, ci o continuare, şi încă una creatoare, cu perlele pe care le întâlneşte începând din copilărie şi cât îi este dat să trăiască, el trebuie să ştie ce să facă, adică trebuie să fie artist, nu pur şi simplu unul care memorează şi «întrebuințează»..." [*Ibidem*, p. 23].

După prezentarea contextului biografic al autorului, moment important pentru tratarea folcloristică a problemei asimilării creației populare în opera unui scriitor, vom încerca să descoperim rolul acesteia la realizarea artistică a lucrării *Povestea cu cocoşul roşu*. Titlul romanului este unul eminamente simbolic. Pentru a-i defini sensul, recurgem la afirmația lui B. P. Hasdeu cu referire la acest tip de narațiuni folclorice: „Aşa este basmul cu cocoşul roşu, numele unei glume copilăreşti ajuns a fi o locuțiune proverbială, cu sensul de o flecărie fără sfârşit... În acest basm cu minciunile un herghelegiu îşi pierde herghelia înt-un dovleac sau într-un pepene şi o tot caută înzadar trei zile, apoi pe capul unei albine, înjugate la plug cu un bou, creşte un nuc etc., adecă nu se potriveşte, lucruri supranaturale, ci se îndrugă nişte absurdități, iar poporul face totdeauna o mare deosebire între supranatural şi absurd. În absurd el nu crede, în supranatural – da" [Apud: 5, p. 222-223]. Acelaşi lucru îl mărturiseşte şi prozatorul definindu-şi romanul drept o „băsnire hazlie şi folclorică" [4, p. 13], prin intermediul căreia a încercat să spargă „găoacea <sa> proprie – sumeția de creator" [*Ibidem*].

Romanul *Povestea cu cocoşul roşu* reprezintă în linii generale o povestire populară simplă, o întâmplare fără sfârşit, iar personajul principal Serafim Ponoară – prototipul unui Dănilă Prepeleac în multe privințe, e plăsmuit în cheia eroilor fantastici din eposul folcloric.

Plasată chiar la începutul romanului, zicala chinezească: „Dacă ai două cămăşi, vinde una şi cumpără-ți un trandafir" îl orientează pe cititor să reflecteze asupra celor ce vor urma. Cămaşa – obiect din domeniul utilului şi trandafirul – din cel al frumosului, precedă disputa dintre Serafim şi Zamfira asupra străvechiului conflict dintre frumos şi util. „Ai văzut ce-ai cumpărat, omule?" – îl întreabă Zamfira când a văzut boțul dimineața. „Nu-i frumos, nu-ți place, aşa-i?! se îndureră el pe loc. Ştii... şi zice, parcă să se spovedească, parcă să se mândrească: Ştii, Zamfiră, mai m a r e f r u m u ş a ț ă ca d â n s u l, c r e d e-mă, nu era în tot iarmarocul!... Mă crezi? P a t r e t.

BDD-A20058 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

Uite aşa stăteau oamenii împrejurul lui... şi Serafim scoase mâinile de sub cap, răşchiră degetele zece, să arăte desimea admiratorilor. C u m n e-a f o s t v o r b a şi î n ț e l e g e r e a? Ia-ți ce-ți place, că eu te plac şi în cele ce-ți sunt dragi...” [6, p. 74]. Înțelegerea dintre ce e bine şi ce e rău, temă proprie poveştilor fantastice, legendelor, îl frământă mereu pe eroul principal, de fire fiind foarte naiv şi percepând lucrurile asemenea copiilor, la suprafață, deşi uneori pare a fi cel mai înțelept: „– Auzi tu, cum rod carii ferestrarii?”, „El, bucuros de cele ce aude, căci e glas scump:– Aud! răspunse Serafim. Taman că mă gândeam: aşa roade binele răul...”, „– Ei, că ai spus-o şi tu! Ce fel de bine? Carii sunt doar răul, iar ferestrarii îs buni-bunuți...”, „– Drept, Marie... dar, Marie, *binele niciodată nu se vede... şi pentru rău... binele e tot un rău*!...” [*Ibidem*, p. 48-49].

La sondarea problemei dintre frumos şi util participă cuplul dualist Serafim Ponoară şi Anghel Farfurel. După cum reiterează şi critica literară, aceste două personaje sunt nişte proiecții simbolice, aflate mereu în opoziție. *Serafim* în religia creştină înseamnă „rangul superior în ierarhia îngerilor”, iar *Sarapeion* din greceşte reprezintă „locul înmormântării animalelor sfinte – Apis” [7, p. 520]. Numele personajului este căpătat prin extensiune de la denumirea satului Ponoare (*ponor* – adâncitură sau coastă formată în urma eroziunii, a prăbuşirii sau alunecării terenului): „Acestui Serafim îi ziseră sătenii Ponoară, pentru că se născuse în Ponoare – aşa se numeşte cogeamite deal de pe țarina satului” [6, p. 9]. Semantica numelui explică simbolic şi personalitatea personajului care parcă se năruie, se desprinde de semenii săi prin felul de a gândi, de a proceda: „Bine i-a spus-o Anghel într-o emisiune: «Ponoară eşti... şi aşa ai să te ponorăşti!»” [*Ibidem*, p. 184]. Numele celuilalt personaj vine de la grecescul *angelos*, care semnifică „mesager”, „sol”. „Ființe intermediare între Dumnezeu şi oameni, sunt simboluri ale lumii spirituale, create înaintea altor făpturi. Deşi au chip de om, sunt, de fapt, ființe asexuate. <...> Apariția lor în lumea oamenilor e o epifanie a sacrului. Din punct de vedere uman, ei simbolizează aspirațiile spre perfecțiune, elanurile ascensionale, sufletul pur” [8, p. 81]. În credința poporului român fiecare om are un înger şi un drac: „Îngerul îl păzeşte, îi arată drumul cel bun, îl îndeamnă la bine, dară dracul – la păcate şi la rău” [9, p. 422]. Pe lângă îngerii păzitori, mai există şi îngerii răi, despre care se crede că au păcătuit cu pământencele. Personajul Anghel Farfurel e o proiecție alegorică a ceea ce înseamnă de fapt înger. E mai degrabă îngerul negru, în raport cu Serafim şi cu sătenii, îndeplinindu-şi misiunea sa de mesager al puterii totalitare instaurate. Cercetătoarea Ana Ghilaş îi caracterizează astfel: „Serafim nu este pur şi simplu un țăran credul, un Dănilă Prepeleac sau o ipostază a lui Păcală (cum a subliniat critica literară), ci mai simbolizează şi divinitatea, neprihana. Anghel nu este nici el doar o ipostază a lui Păcală şi nici nu întruchipează doar spiritul practicist, ci mai întruneşte, îmbinate în persoana sa, eroul, demonul şi ajutorul, mesagerul zeilor (al puterii)” [3, p. 330]. Prin urmare, personajele antitetice sunt proiecții ale sacrului şi profanului. Prin Serafim este prezent *homo religiosus* şi lumea spirituală, iar prin Anghel – *homo profanus*, ateismul şi desacralizarea lumii. E o perspectivă de exprimare a naratorului cu referire la situația socială şi politică dictată de colectivismul forțat.

BDD-A20058 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

Structurat pe mai multe planuri, romanul denotă îmbinarea tradiționalului cu formulele moderne. Ceea ce ne interesează este modul în care prozatorul își crează narațiunea. Formula „La început era bouț" plasată chiar în primele momente ale capitolului I e o aluzie alegorică la *Biblie*: „La început era cuvântul. Şi cuvântul era Dumnezeu", chiar dacă scriitorul ne mărturiseşte în confesiunile sale că în acest enunț este prezentă nota autobiografică de apreciere a autorului, care ajunge să scrie abia la 40 de ani, considerându-se până la momentul respectiv încă nedemn de a se avânta în „dalacul scrisului". Momentul demiurgic este remarcat şi de academicianul M. Cimpoi: „Realizând o simbioză între formele narative tradiționale şi moderne, Vasilache, moralist subtil şi filosof-țăran, începe mereu de la... Adam şi Eva un dialog despre existența umană" [10, p. 182]. Înzestrarea personajelor animale cu cuget şi grai e un element propriu narațiunilor folclorice, unde toate obiectele, ființele, fenomenele prind grai şi execută lucruri specifice oamenilor. Venerarea soarelui ca pe o divinitate, element propriu perioadei păgânismului când oamenii se închinau la fenomenele naturale, crezând că acestea conduc lumea, o întâlnim şi în romanul analizat. Asemenea eroilor din basme care se roagă la soare, la lună, la vânt, la tunet ca să-i îndrumeze în calea lor de căutare, după care aduc mulțumire astrului invocat, Serafim în finalul operei îi adresează o formulă de recunoştință soarelui: „Soare, frățică! Până acum n-am făcut nimănui nimica, nici un rău. Bogdaproste de darurile tale..., de pâine, sudoare, de năduf şi sare, de toate cele văzute şi neştiute! De lumină, de tihnă, de ploaie şi cuvânt, de slava aistui pământ" [6, p. 206]. Într-o cercetare de teren din centrul Basarabiei am întâlnit rugăciunea de mulțumire: „Mulțumim ție, Doamne, pentru pâine şi sare şi darurile Măriei Tale" [11].

De convenționalul basmului folcloric ține apariția personajului Serafim, despre care maică-sa Ileana mărturisea: „Am luat lut. Lutul boț l-am făcut, l-am scuipat. Şi odată l-am suflat. Cată matale ce ochi s-au holbat!" [6, p. 10]. O astfel de naştere care „însoțeşte Marele Început al drumului existențial, deşi nu mai păstrează astăzi în derularea sa secvențe din scenariul mitic, are în arhetipurile sale o structură mitică, care se regăseşte în alte compartimente ale folclorului, în speță în basme, depozitare ale structurilor mitice" [12, p. 14]. Raportat la numeroasele basme româneşti, naşterea lui Serafim reprezintă un model al arhetipului „*zămislirii miraculoase*, din care apar, de obicei, *eroi năzdrăvani*" [*Ibidem*]. Elementele de natură materială, dar şi spirituală, implicate în *conceptio magica* de procreare a eroilor din poveştile fantastice ne demonstrează o gamă largă de posibilități de a „purcede grea" ale personajelor dornice de copii: promiterea unor lucruri (juruirea); ingerarea unor produse *vegetale*: fire de bob, busuioc, mazăre, piper, grăunte etc., *animale:* peşte, carne etc., *minerale*, *metale*; prin participarea elementelor naturii: apă, aer, foc, pământ, soare, vânt, rouă; a elementelor *spirituale*: vise, rostiri, priviri; metamorfoza animalelor: porc, şarpe, iapă, vacă, urs, cățel ş.a. în copii; sau naşteri miraculoase din animale: vacă, ursoaică, oaie etc., presupuse a fi sub interdicția unei vrăji şi naşteri din protagonişti-bărbați [13, p. 647].

În cazul de față ne interesează procrearea prin participarea unui element primordial în cosmogonia universală – pământul. Reprezentat de lut, „simbol al materiei informe,

BDD-A20058 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

implică ideea creației prin acțiunea de a frământa lutul, care simbolizează gestul Creatorului" [12, p. 27]. Proza populară ne dezvăluie acest arhetip valorificat în basmul *Ion Năzdrăvanul din lut* [14]. Eroul din basm este plămădit din lut, pus într-o covățică şi legănat, cântându-i-se ceva. Într-un final copilul de lut începe să se mişte, să vorbească şi creşte ca unul din poveste. În funcție de acest convențional este procreat şi Serafim, acesta prinzând viață în urma suflului aerului asupra boțului de lut.

De convenționalul fabulosului țin şi celelalte elemente: episodul cu apariția lui Anghel, istoria punerii numelui [6, p. 25-26]; calea pe care o parcurge țăranul Cozoroc spre iarmaroc cu boutul de vânzare: „Călcau meleaguri nevăzute: un deal, o vale, un şes, un pod, stâlpi atârnând sub sârme-odgoane" [*Ibidem*, p. 12]; formulele de narare: „Acu, dacă l-a născut, băiatul n-avu încotro să nu crească. ... Aşă că azi creşte, mâine creşte, poimâine nu creşte, dar tot creşte!" [*Ibidem*, p. 10], „A venit vremea şi iată că Ileana cea din Valea Ilenei i-a cumpărat feciorului şi pălărie, şi pantaloni, şi a prins a-l trimite mai adesea ba la o dugheană, ba la o moară, ba la o horă" [*Ibidem*, p. 15], „Merge el, merge, da de colo şi cerul se luminează" [*Ibidem*, p. 182]; elementele spațiale: „Călcau meleaguri nevăzute; un deal, o vale, un şes, un pod" [*Ibidem*, p. 12], „Oare-oare-i departe aist departe, care-o ține pe Maria mea peste munți şi ape!" [*Ibidem*, p. 48], „Şi unde îşi aruncă Serafim încă o dată ochii peste țarină, da acolo ca ieri, ca mâine, ca azi în dricul amezii" [*Ibidem*, p. 142] (asemenea plugarului din urătura tradițională care se uită peste câmpuri să aleagă un loc curat de arat şi semănat), „Tot pe râpă, tot pe drum, tot pe lângă garduri, tot prin şanțuri" [*Ibidem*, p. 143] etc.

Personaj înțelept, creat după modelul celor din tradiția noastră folclorică, mama lui Serafim îi explică fiului care-i soarta omului pe pământ: „Întâi şi întâi omul să aibă cuibul său, să se însoare, să le caute în obraz părinților şi să-i ajute când or îmbătrâni. Iar dacă vine vremea să-i îngroape, <...> şi să aibă şi el copiii lui, să ştie şi el ce-i chinul şi necazul" [*Ibidem*, p. 10]. Explicația denotă o tradiție seculară de experiență existențială acumulată de strămoşi şi transmisă generațiilor tinere. E cert că astăzi unele principii morale ale străbunilor nu mai sunt respectate. V. Vasilache ne demonstrează acest lucru prin felul cum s-a căsătorit Zamfira, care a rămas însărcinată de la un alt bărbat şi nu după nuntă cum se obişnuia pe vremuri.

Capacitatea omului de a face bine şi a fi sensibil la frumos, a continua tradiția populară, dezvăluie perfecțiunea spirituală a personajului Serafim, care vrea să cânte oamenilor nu pentru bani, ci pentru plăcere: „Dacă eu aş cânta, n-aş lua nicio para... Ce bucurie mai mare poți să ai tu, când vezi: tu cânți, alții horesc şi se veselesc şi iese ca şi cum tu cânți şi horeşti dimpreună cu dânşii, nu-i aşa? Eh, de-aş putea eu cânta..." [*Ibidem*, p. 16]. Referindu-se la acelaşi fragment, cercetătoarea A. Ghilaş menționează: „Cuvintele personajului reînvie în memorie o imagine a horei, tradiție frumoasă uitată, şi totodată exprimă un principiu etic popular – colectivismul, coparticiparea la viața spirituală a aproapelui tău prin intermediul creației populare" [3, p. 333].

Coraportat la miticul bour din legenda despre descălecatul Moldovei, boutul Apis devine un simbol. Boul este considerat animalul sfânt la multe popoare de agricultori. Românii îl consideră „animal plăcut lui Dumnezeu" [8, p. 23], este asociat cu bunătatea,

BDD-A20058 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

blândeţea, calmul, truda şi sacrificiul. „Boul alb e un simbol solar, fiind pus în acelaşi timp în legătură cu ploaia fecundă a cerului şi cu fulgerele sau tunetele, dar şi cu stihia htoniană, cu brazdele arate, cu belşugul pământului. E un animal psihopomp, de unde prezenţa lui în riturile de înmormântare; de obicei, carul mortuar era tras de boi. Apare în multe rituri agrare ale românilor cu funcţii fecundătoare şi apotropaice (cf. *Plugu-şorul*, *Înstruţarea boului* etc.). Boul este emblema Sf. Evanghelist Luca" [*Ibidem*, p. 23], dar şi a animalelor care cu suflarea lor l-au încălzit pe pruncul Iisus în iesle. Din greceşte *Apis* – înseamnă „bou sfânt"; la egiptenii antici era una din zeităţile principale. Era considerat sfânt dacă avea următoarele semne – bot negru, pată albă în frunte [7, p. 39]. Aceleaşi semne le are şi boutul Apis. Pentru personajul Serafim, animalul are importanţă enormă. E sufletul acestuia rătăcit, singuratic „fără mamă, fără tată", frumosul la care aspiră, nu în zadar, când se porneşte la iarmaroc să-l vândă, se răzgândeşte şi îl lasă în codru ca să devină acel legendar şi mitic Bour, care a stat de secole în centrul stemei Moldovei. La o altă extremă, cea a basmului fantastic, Boul bălan este prietenul lui Făt-Frumos, care îl apără în momentele grele ale drumului de iniţiere şi-i asigură existenţa chiar şi după moarte [15]. O interpretare din perspectivă mitologică a respectivului personaj ne propune şi cercetătoarea Olesea Gârlea: „Zeitatea egipteană Apis, numele boutului lui Serafim, se identifică în mitologia egipteană cu zeul fertilităţii care a luat chipul unui bou, acesta e reprezentat în negru cu nuanţe albe, ştim că boutul lui Serafim e «Alb» (Bălan) de unde şi antiteza Apis-Bălan. Zeul Apis era atribuit ritualului morţii, acesta micşora numărul de chinuri pe care muribundul trebuia să le aibă şi era considerat viţelul lui Osiris. Moartea lui Apis era considerată nefericire, el era balsamat şi păstrat în cavoul Serapeum lângă Memfis. Vasile Vasilache preia o perspectivă dublă asupra imaginii boutului, una de natură păgână atribuită mitului despre Apis, cealaltă de natură creştină, istorico-folclorică, conform căreia boutul reprezintă simbolul stemei ţării şi aminteşte de mitul descălecării lui Dragoş" [16, p. 107].

Alte surse etnologice ne confirmă faptul că boul, drept simbol al fecundităţii la egipteni [17, p. 50], cunoaşte aceeaşi semnificaţie şi la români, fiind utilizat ca element primordial în ritul de fertilitate „ferecatul" („împănatul" sau „înstruţarea") boului, practicat în preajma solstiţiului de vară. Împodobit în zori, în afara satului, cu un covor pe spate şi o cunună de flori de sânziene în coarne, ghirlande de flori, clopoţei, betele, boul „înstruţat" era purtat pe uliţele satului de o ceată de feciori mascaţi în costume vegetale. Intrând în curtea gospodarului, efectuau un dans, iar boul era stropit cu apă. Scopul era dictat de credinţa în puterea magică a ritului de a asigura fertilitate lanurilor de grâu şi altor culturi, păşunilor şi fineţelor. Ca mediant între „cultură şi natură (în ipostaza ei «domestică» totuşi), între uman şi sacral, între dorinţele oamenilor şi puterile germinative ale firii" boul reprezintă un „operator ceremonial" care prin „truda lui, asigură dobândirea unei recolte bogate" [18, p. 6].

Natura şi satul – elemente ale *bonus pastor*, la Vasilache sunt prăbuşite, ceea ce semnifică ideea surpării tradiţionalului în faţa societăţii. Vatra casei bătrânei Ileana e şi ea ruinată, ruptă de casă. Elementele naturii: prunul, iarba, soarele denotă principii, stări de spirit, iar imaginea mamei, a bătrânei Ileana dezvoltă simboluri ale mamei-natură şi mamei păstrătoare, ocrotitoare a vetrei părinteşti.

BDD-A20058 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

Întrebarea „Oare ce-ar zice, mama, dacă ar afla?” reprezintă, de fapt, apelul la trecut, la tradiție. Pentru Serafim, mama e focul din vatră, ocrotitoarea şi apărătoarea acestuia.

Întâlnirea cu bătrâna Ileana Râpoaica, când ajunge în satul Necununați (numit Bortari până a se prăbuşi dealul), îl derutează pe protagonistul romanului. Adresându-i-se la un moment dat ca unei mame, Serafim vede în ea persoana dragă de care s-a despărțit ca „frunza de pom”, cu atât mai mult că mama lui Serafim purta acelaşi nume *Ileana*. Momentul respectiv poate fi interpretat şi din altă perspectivă. În tradiția populară românească, mama este de fapt generatoarea omenirii. Nu în zadar întâlnim chiar în basmele noastre folclorice adresarea la o ființă de sex feminin, în etate, care este îmbinată şi cu cuvântul *mamă* sau *mumă*, sau *sfântă,* de ex.: Muma-Pădurii, Muma-Pământului, Maica Domnului, Sfânta Vinere, Sfânta Duminică etc. „Numele personajului Ileana, mama lui Serafim, [dar şi a bătrânei din văgăuna Necununaților – *n. n.*] ne explică cercetătoarea Olesea Gârlea, nu este altceva decât transcrierea contextualizată a numelui mitologic al frumuseții feminine absolute: *Elena*. Ileana este autoritatea tutelară a universului cosmic, zeița feminină şi maternă a locului” [16, p. 108].

Bătrâna Ileana Râpoaica, oarbă la bătrânețe, anunță un adevăr, care ar putea fi numit universal: „Un izvor, o pădure şi duhul lor îți mai întoarce ca amintire pe limbă gustul verdelui şi sângelui” [6, p. 191]. Gustul verdelui, ca metaforă des valorificată de poeții contemporani, „culminează cu un simbol universal de origine folclorică şi face referință la un complex de imagini artistice tradiționale”, ne explică T. Butnaru. „După spusele criticului român G. Drăgan, verdele «întruchipează umanul, speranța, vitalitatea, nemurirea, principiul feminin (fertilul protector)». Conceput ca «emblemă a salvării, a luminii spirituale», verdele e omniprezent în poetica eminesciană, precum şi la scriitorii contemporani Gr. Vieru, L. Damian, I. Vatamanu, pentru a materializa conceptul popular despre vitalitatea spirituală a neamului. Verdele este modul de integrare în spațiul universului, a unei filosofii existențiale determinată de ritmul mişcării” [19, p. 37-38]. Cât priveşte gustul sângelui, acesta e considerat din cele mai vechi timpuri „drept substanță a vieții, vehicul al vieții şi simbol al vieții” [8, p. 164] din care răsar toate ființele. Sângele simbolizează alianța şi înrudirea, patrimoniul comun al neamului. Prin urmare, şi expresiile: rudă de sânge, de acelaşi sânge, sângele apă nu se face, sângele nevinovat cere răzbunare, sânge cu sânge nu se spală etc., dar şi ritualul înfrățirii prin schimbul de sânge, reprezintă unicitatea şi integritatea unui popor, dar şi lupta în numele dreptății.

Bătrâna Ileana Râpoaica este păstrătoarea cântecului pitpalacului, adică al elementului mistic al culturii mitico-folclorice, este „cântul copilăriei noastre” pe care îl caută cu atâta înverşunate Serafim, după ce rămâne singur, fiind părăsit de Zamfira. Etimologic „pitpalac” este un nume de origine expresivă, generat din onomatopeea produsă de glasul păsării. Etnograful S. Fl. Marian face o investigație a păsărilor poporului român şi menționează că *pitpalacul* sau *prepelița*, sub diversele sale denumiri: *pipalacă, taptalagă, teptalacă, poternică, pitpediche, prepelicioră, petruniclia* etc. sunt „formate dela strigătulu acesteĭ paseri, care când cântă, începe totdéuna cu «vaŭ,

BDD-A20058 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

vaŭ» şi sfârşesc cu «pitpidicŭ» séŭ «pitpalacŭ»" [20, p. 222]. Limbajul păsărilor în mitologie, ocultism este folosit ca mijloc de comunicare cu inițiații: „Ca divinități cu funcții multiple sau ca încarnări ale spiritelor tutelare, păsările mitice cunosc secretele celor trei lumi, ceea ce a făcut să se nască mitologemul «cunoaşterii limbii păsărilor». Această ştiință este dată eroilor din basm, inițiaților şi înțelepților, precum era regele Solomon" [8, p. 130]. Invocarea glasului pitpalacului face referință şi la lumea basmică unde păsările sunt înțelese sau prin anumite practici se poate obține acest dar, de a vorbi în limba păsărilor. Din text mai surprindem şi transcenderea în lumea pitpalacului prin rugămintea Râpoaicei de a i se lua viața. Asociat cu păsările de noapte care cântă spre chindii, pitpalacul obține şi semnificații ale „prevestirii destinului implacabil şi morții": „de dorul unui pitpalac se va fi năruit şi dealul Râpoaicei". Mătuşa Ileana e cea care, conform practicii ornitomanției, descifrează viitorul după strigătele păsărilor şi tot ea e cea care păstrează cântarea lor: „– Unde dormi matale, mamă Ileană? – face toropit Serafim. <...> – Eu? Să dorm? Cântarea cine s-o vegheze? – Cântarea? Ce fel de cântare? – A *pitpalacului*, omule. Cea a veşniciei... Ştii tu, copile, că nu ceasornicul măsoară vremea? *Ceasornicul* numai *a micnicit* omul, de nu-şi vede fapta decât în ceasornic! <...> Da pitpalacul îi dă cuprindere..." [6, p. 193]. Astfel lipsa cântecului sugerează prăbuşirea lumii, a satului dintre văgăuni – Bortari (sau Necununații Vechi). Credința românească îi acordă pitpalacului şi o semnificație divină: „Un pitpalac să se țină închis în colivie numai trei ani, apoi să i se dea drumul, căci ținându-l mai mult, se face un păcat, care nu va fi iertat de Dumnezeu" [21, p. 66]. Raportată la roman, credința respectivă invocă căderea divinului în fața lumii transcedentale reprezentată prin satul alunecat. Pe de altă parte, etnologul Mihai Coman ne dezvăluie şi semnificația unor păsări sortite să trăiască răzleț, din cauza că au supărat-o pe Maica Domnului [22, p. 103]. Prin analogie, cei din Necununații Vechi sunt nişte blestemați sortiți să trăiască izolați de restul lumii („pătimaşi smintiți şi în afară de lege"). Prin urmare, lumea abisală, reprezentată veridic de câteva simboluri: Ileana Râpoaica, câinele Saramei, pitpalacul, ia rezonanțe fantastice în ochii lui Serafim: apa neîncepută îl mustră, cuptoarele iau înfățişarea unor poarce-scroafe. În cele din urmă, prozatorul reuşeşte să creeze o imagine a unei lumi de hotar, de transcendere, a unui purgatoriu, nu în zadar Serafim îşi părăseşte boutul anume aici, cu aspirație că acesta va sălbătăci şi va deveni miticul bour: „drept ființare de ființă în coclaurile pitpalacului cântând". Nu întâmplător şi ceilalți săteni, oricine din Sansarana (Necununații Noi) când vrea „să se lepede de vreo jivină, se duce în văgăună şi le dă drumul acolo". Cercetătoarea Olesea Gârlea surprinde între transformările survenite o ipostază demitizantă a lumii: „Viziunea spațială a Necununaților (vechea denumire a satului) este asociată cu infernul demitologizat, Sansarana (noua denumire a satului, cuvânt sanscrit care în traducere semnifică *lumea de dincolo*) este un loc al răului, părăsit, descompus în linii, forme, culori, mişcări. Universul satului este populat de lucruri distruse: rămăşițe de case, resturi de acareturi, cuptoare fără foc; toate sunt împietrite de veacuri sub povara blestemului unui cutremur, până şi osemintele din cimitir ies la suprafața acestui spațiu în destrămare" [16, p. 107].

În structura narativă a romanului sunt întrețesute plastic povestiri simple, anecdote, legende. Criticul Andrei Hropotinschi menționează că V. Vasilache, utilizându-le,

BDD-A20058 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

şi-a încadrat narațiunea în rândul braşoavelor, numite la ruşi „небылица в лицах” adică un fel de „poveste cu cocoşul roşu” [5, p. 233]. De exemplu, prin vocea vioristului Zaharia, aflăm o expunere în cheia *pidosniciilor* folclorice, a *vorbelor de-a îndoaselea* sau a *textelor cu conținut „pe dos”* din folclorul copiilor. Celelalte elemente: istoria apariției lui Anghel; o întâmplare-anecdotă din viața preotului Dumitru de 138 kg, care l-a înjurat pe Dumnezeu; legenda satului Necununați; istoria vieții Ilenei Râpoaica; salvarea steagului românesc de către calul Diogen etc. – reprezintă povestiri simple.

La V. Vasilache frazele denotă iscusința limbii vorbite cu repetări de cuvinte, de silabe ca în frământările de limbă, numărătorile copiilor, dar şi descântece: „la umbra nucului, baftă buricului, negru-tărcățel, curat ca un cățel” [6, p. 68]; „Cir-ştir, cotcodac,/ Iaca, de acuma tac” [*Ibidem*, p. 69]; „cireadă-ogradă, plină de bostani gălbii-sălcii” [*Ibidem*, p. 68]; „ograda asta pustie-sălcie” [*Ibidem*, p. 66]; „zăvoare-prinsoare, cosoare-mosoare-răzoare” [*Ibidem*, p. 67]; „Holcaholcaholcăieşti”, „Hacacilea, hacaia” [*Ibidem*, p. 26]; „se făcu mic-mic, chitic, de colo însă venea acel taur-maur, rocote-clocote, pârâind-scrâşnind şenile-lanțuri prin haturi-suhaturi, surpături-dărmături, pământ viu, iar din colnic țâşnea rachetă – un otic” [*Ibidem*, p. 71]; „c-am zis, c-ai zis, c-a zice” [*Ibidem*, p. 107] etc. Vom elucida cele expuse prin prezentarea unor exemple din folclorul copiilor: „ – Ce-pe ma-pi-i-pi fa-pa-ci-pi? (Ce mai faci?) / – Bi-pi-ne-pi (Bine)” [23, p. 90]; „ – Ver-ce ver-mai ver-fa-ver-ci? (Ce mai faci?) / – Ver-bi-ver-ne! (Bine!)” [*Ibidem*, p. 90]; „Tot am zis ş-am zis, c-oi zice, / Dar de zis eu n-am mai zis. / Nici n-am zis, nici n-oi mai zice, / C-am să zic, c-am zis, c-oi zice” [*Ibidem*, p. 91]; „Una lia, / Castalia, / Castapana, / Porumbana, / Chirci, / Virci, / Odâr, / Codâr, / Modâr, / Sfâr!” [*Ibidem*, p. 103] etc.

Oralitatea povestirii o surprindem în mulțimea de interjecții şi onomatopee, adresări populare folosite în textul romanului: „Bre-bre-bre-e-e-e! C-am uitat, bre, ca di când lumea”, „Şi deodată, popâc!” [6, p. 25]; „Pfe, ce duhoare!”, „Aracan, aracan! Mai nu te-a uci-i-is...”, „Vă-le-leu, ce aud eu?”, „Ei, iaca, na-ți-o!” [*Ibidem*, p. 20]; „Cucu... Crângu-u... Ruga-a! Cucu... Ruguu... Ruga-a-a-a!” [*Ibidem*, p. 52]; „Zâzania, ca gângania e: bzzz-â-zzzz...” [*Ibidem*, p. 76] etc.

Apropierea de oralitatea creației populare este realizată, de asemenea, prin intermediul expresiilor paremiologice. În structura romanului *Povestea cu cucoşul roşu*, prozatorul Vasile Vasilache ca un adevărat artist utilizează plastic proverbe şi zicale populare de diverse semnificații: relații sociale de clasă: „Capul plecat, sabia nu-l taie (*s. n.*)” [*Ibidem*, p. 7] [A se vedea: „Capul plecat sabia nu-l taie”. În: 24, p. 70]; înțelepciune: „Înțelepciunea e răbdare, mângâierea e îmbărbătare (*s. n.*)” [6, p. 7]; filosofie, meditație: „Copile, *încotro îl mână pe om norocul, într-acolo se duce*, dragul mamei...” [*Ibidem*, p. 16]; relații de rudenie: „Sângele apă nu se face (*s. n.*)” [*Ibidem*, p. 35], relații, situații: „Unul cere mult, altul dă puțin (*s. n.*)”, „Unde a dus surdul roata şi mutul iapa (*s. n.*)”, „... vorba veche, *rău cu rău, când cați – iaca-i bine* (*s. n.*)”, „Cine fură azi un ou, mâine fură un bou (*s. n.*)” [*Ibidem*, p. 23; p. 23; p. 45; p. 64]; luare în râs, persiflare: „Nu te uita ca boul la poartă nouă (*s. n.*)” [Ibidem, p. 65]; activități umane: „Jupâneasa ține casa, da jupânul ține drumul (*s. n.*)” [*Ibidem*, p. 110]; neseriozitate:

BDD-A20058 © 2015 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

„De-acu-i vremea: te-i pune şi tu pe gospodărie, nu de alta, cât eşti flăcău îţi *zboară minţile la cai verzi*... (*s. n.*)” [*Ibidem*, p. 44]; calităţi umane: „Domn să fii şi om să rămâi (*s. n.*)” [*Ibidem*, p. 15] etc. Transsubstanţiat estetic, cu sens ironic, proverbul „Domn să fii şi om să rămâi”, amplasat la începutul romanului, vine să denote semnificaţia pe care V. Vasilache ar fi intenţionat-o în romanul său, atribuindu-i boţului Apis calităţi omeneşti, iar mamei sale conştiinţă de a da sfaturi: *Be strong and play the man.* Prozatorul vine singur să explice situaţia apelării conştiente la acest preget: „Formulă rostită cu ocazia încoronării regelui Angliei, chipurile: «Fii vrednic, curajos, dar şi milostiv» (*s. n.*) [este] apropiată, poate, ca înţeles, de o mai veche vorbă a noastră – Domn să fii şi om să rămâi (*s. n.*)” [*Ibidem*, p. 6] [A se vedea: „A fi îmbrăcat ca domn şi a nu avea minte de om”. În: 25, p. 97].

Spre deosebire de I. C. Ciobanu, care a avut de asemenea o predilecţie faţă de genul aforistic, V. Vasilache, dar şi I. Druţă, sunt mai prudenţi în valorificarea speciei respective: „Ei apelează la expresii idiomatice mai rar, însă întotdeauna le pun în gura unor personaje care le folosesc în mod pe deplin adecvat cu vârsta, cu ocupaţia, cu nivelul lor de conştiinţă, cu împrejurările în care se desfăşoară acţiunea respectivă” [26, p. 216].

Totalitatea de constituente: personificarea animalelor prin înzestrarea acestora cu cuget şi grai; prezenţa unor formule spaţiale, ca în basmele populare; apariţia misterioasă pe lume a lui Serafim, asemeni eroilor din poveşti; o serie de legende; toponimia explicată prin legendele respective: Ponoare, Valea Ilenei, Cinci Movili, Trei Fântâni, Necununaţi; numeroasele credinţe şi superstiţii populare; visuri; obiceiuri (*ieşitul flăcăului la horă, plătirea muzicanţilor, scoaterea fetelor la joc, sărbătorirea hramului, a sfinţilor*) etc. – transsubstanţiate estetic în structura prozei, îi ajută scriitorului să creeze o operă valoroasă, modernă, cu substrat de epos mitico-popular.

Referinţe bibliografice

1. Cimpoi Mihai. *Alte disocieri*. Chişinău: Cartea moldovenească, 1971. 255 p.

2. Ciocanu Ion. *Autenticitatea „ruralismului” în romanul „Povestea cu cocoşul roşu” de V. Vasilache*. În: *Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări:* manual – studii pentru şcoala universitară şi cea preuniversitară. Chişinău: Tipografia Centrală, 1998. 816 p.

3. Ghilaş Ana. *Modelul epico-etnic „bonus pastor” şi romanul „Povestea cu cocoşul roşu” de V. Vasilache.* În: *Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări:* manual – studii pentru şcoala universitară şi cea preuniversitară. Chişinău: Tipografia Centrală, 1998. 816 p.

4. Ciocanu Ion. *Rigorile şi splendorile prozei „rurale” (Studiu asupra creaţiei literare a lui Vasile Vasilache)*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2000. 152 p.

5. Hropotinschi Andrei. *Revelaţia slovei artistice*. Chişinău: Literatura artistică, 1979. 344 p.

6. Vasilache Vasile. *Povestea cu cucoşul roşu.* Chişinău: Hyperion, 1993. 208 p.

BDD-A20058 © 2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)

7. *Словарь античности*. Перевод с немецкого. Москва: Прогресс, 1989. 704 с.

8. Evseev Ivan. *Dicţionar de simboluri şi arhetipuri culturale*. Timişoara: Amarcord, 1994. 221 p.

9. Niculiță-Voronca Elena. *Datinile şi credinţele poporului român adunate şi aşezate în ordine mitologică*. Vol. I. Iaşi: Polirom, 1998. 504 p.

10. Cimpoi Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chişinău: Arc, 1997. 432 p.

11. Arhiva personală, 2007; Bozieni-Hânceşti; inf. Niță Maria, n. a. 1928; culeg. M. Cocieru.

12. Berdan Lucia. *Feţele destinului. Incursiuni în etnologia românească a riturilor de trecere*. Iaşi: Editura Universității „Al. I. Cuza", 1999. 227 p.

13. Teampău Petruța. *... „şi îndată purcese grea"... Naşteri excepţionale şi destin ero(t)ic în basmul fantastic românesc*. În: *Romania Occidentalis – Romania Orientalis. Volum omagial dedicat Profesorului univ. dr. Ion Taloş / Festschrift für Ion Taloş*. Editori: Alina Branda, Ion Cuceu. Cluj-Napoca: Editura Fundației pentru Studii Europene şi Editura Mega, 2009. 704 p., p. 635-650.

14. Pop Reteganul Ion. *Poveşti ardeleneşti*: Antologie pentru copii. Bucureşti: Ion Creangă, 1981. 218 p.

15. *Făt-Frumos şi Lupul de fier*. În: *Poveşti populare moldoveneşti*. Selecţie şi prefață de Grigore Botezatu. Chişinău: Literatura artistică, 1982, p. 7-22.

16. Gârlea Olesea. *Matricea mitică în romanul „Povestea cu cocoşul roşu" şi nuvela „Surâsul lui Vişnu" de Vasile Vasilache* (II). În: Metaliteratura, 2008, nr. 5-6 (19), p. 104-110.

17. Lăzărescu G. *Dicţionar de mitologie*. Bucureşti: Casa Editorială Odeon, 1992. 310 p.

18. Coman Mihai. *Mitologie populară românească*: *Vieţuitoarele pământului şi ale apei*. Vol. I. Bucureşti: Minerva, 1986. XIV+234 p.

19. Butnaru Tatiana. *Viziuni şi semnificaţii mitico-folclorice în poezia contemporană (anii 1960-1980)*. Chişinău: S. n., 2011. 200 p.

20. Marian Simion Fl. *Ornitologia poporană română*. Vol. II. Cernăuți: Tipografia lui R. Eckhardt, 1883. 423 p.

21. *Mica colecţiune de superstiţiile poporului român (deosebite credinţe şi obiceiuri)* adunate de George S. Ioneanu. Buzeu: Editura Librăriei Modernă A. Davidescu, 1888. 90 p.

22. Coman Mihai. *Mitologie populară românească*: *Vieţuitoarele văzduhului*. Vol. II. Bucureşti: Minerva, 1988. XVIII+196 p.

23. *Folclorul copiilor.* Alcătuirea, articolul introductiv şi comentariile de Nicolae Băieşu. Chişinău: *Ştiinţa*, 1978. 181 p.

24. *Proverbe şi zicători.* Alcătuirea, articolul introductiv şi comentariile de E. Junghietu. Chişinău: Ştiința, 1981. 320 p.

25. *Dicţionar de proverbe şi zicători româneşti*. Alcătuire, prefață Grigore Botezatu şi Andrei Hâncu. Bucureşti-Chişinău: Litera-International, 2001. 268 p.

26. Ciocanu Ion. *Dialog continuu: articole, eseuri.* Chişinău: Literatura artistică, 1977. 267 p.

BDD-A20058 © 2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:31 UTC)